

BONIVÁRT ÁGNES (1993) Budapest

BONIVÁRT ÁGNES

Balogh Gergő: Olvasásgyakorlatok

Líceum, 2022

Van-e olyan volt egyetemi hallgató, aki időről időre ne sírná vissza a tanulással töltött éveket és az egyetemi előadások, szemináriumok hangulatát? Teljes meggyőződéssel állíthatjuk, hogy van. Ám akinek csak egyszer is szerencséje volt egy olyan oktatóhoz, aki látszólag végeláthatatlan és mindenre kiterjedő tudással, egyedi nézőpontokból közelítette meg szakterületének egyes témáit, az minden bizonnyal időnként szívesen visszaülne az iskolapadba. Balogh Gergő második kötetének tanulmányai pontosan ezt a vágyott „egyetemi légkört” – a bölcsészettudományi karon – idézik meg: a szerző értelmezés-módszertani ajánlatokat kínál a lelkes „hallgatóságnak”, ösztönözve őket arra, hogy az egyes témakörök előtt olvassák újra (vagy el) a tárgyalt irodalmi alkotásokat a könnyebb/újiból megértés érdekében. A kezdeti lelkesedést persze ajánlott szünetekkel félbeszakítani, ugyanis az *Olvasásgyakorlatok* valójában előzetes felkészülést és elmélyült érdeklődést kíván a tényleges megértéshez. A szabadegyetemhez bárki csatlakozhat, ám jó, ha ezt annak tudatában teszi, hogy az előadás nem válik szemináriummá, és az esetleges megjegyzéseinket, egyet nem értésünket csak a néma papírnak mondhatjuk el.

Balogh Gergő válogatott tanulmányaiból álló kötetének megjelenése kitűnő lehetőség arra, hogy az eddig leginkább csak szakmai körökben ismert és olvasott, „történeti összefüggésekben és a kortárs elméletekben eligazodást segítő” írásai egy szélesebb közönséghez is eljussanak. Illetve kitűnő alkalom lehetne a jól megválasztott cím és a tartalomjegyzékre vetett első pillantás alapján, ám bizonyos nyelvi jellegű „nehezítő tényezők” szinte garantálják, hogy a szakmán kívüli érdeklődők nem a kötet gyakorlatain keresztül fognak közelebb jutni Arany János békéről alkotott véleményéhez vagy Kosztolányi Dezső kutyájához. Balogh szövegeivel ugyanis a megértés érdekében a legtöbb esetben küzdeni kell: amikor például a *Jókai Mór és a pénz trópusa* című tanulmány egyik mondatában egyszerre szerepelnek a *heterogenitás*, a *nivellálni*, a *homogén* és a *tropológiai* szavak, akkor minden bizonnyal sokan érezhetnek úgy, ahogyan Ignótus érzett *A fekete zongorával* kapcsolatban: „Akasszanak fel, ha értem.” Az irodalomnépszerűsítő szándék tehát bizonyosan nem tartozik a kötet céljai közé, hiszen a szakmai lapokba megírt,

szakmai igénnyel megfogalmazott szövegek változtatások (esetleges egyszerűsítések, magyarázatok) nélkül kerültek nyomtatásba. Önmagában ez természetesen nem probléma, hiszen Balogh szakmai tudása vitathatatlan, gondolatmeneteinek megindokoltsága példaértékű, és persze rajta kívül sokan írnak már irodalom-népszerűsítő szándékkal (például Nyáry Krisztián az *Így szerettek ők* kötetében vagy Milbacher Róbert a *Legendahántás* című könyvében). De az a fajta gondolkodásmód, amelyet az *Olvasásgyakorlatok* legtöbb írása képvisel, szintén népszerűsítésre szorulna, ugyanis éppen arra „tanítja” meg az olvasót, hogy a különböző tényezők (kontextusok) figyelembevételével miképpen lehet másképp, a mindenki által ismert és ismételt szempontoktól eltérően értelmezni egy (jelen esetben 19–20. századi) irodalmi alkotást.

Ahogyan az már a kissé szűkszavú előszóból egyértelművé válik, a kötet tanulmányainak középpontjában minden esetben irodalmi művek és irodalomtörténeti jelenségek állnak, amelyekhez poétikai-retorikai szempontok mentén és olykor a történeti-kulturális kontextust bevonva szól hozzá Balogh. Ez utóbbi felvet néhány kételyt még annak ellenére is, hogy például az irodalomoktatás is leginkább ennek alapján szerveződik, mivel az irodalmi szövegeknek önmagukban, belső összefüggéseiket alapul véve is érvényükre kell(ene) jutniuk. Azt már Szegedy-Maszák Mihály is megemlíti *Az újraolvasás kényszerében*, hogy „nem szerencsés, ha a szöveg helyébe a szövegösszefüggés (kontextus) kerül”, de aztán Gérard Genette-et idézve azt is elismeri, hogy „le contexte fait partie du texte”, vagyis hogy a szövegkörnyezet a szöveg része. Erre tökéletes példa a kötet első tanulmánya, amely Arany János *Gondolatok a béke-kongresszus felől* című versét közelíti meg Kant békéről való értekezése, valamint a békekongresszusok célkitűzései révén, és mindeközben elhelyezi a verset abban a diskurzusban is, amely többek között Móricz Zsigmond és Kosztolányi Dezső között zajlott Arany apolitikussága kapcsán. A szerző mindezeket figyelembe véve egy olyan széles körű rálátást tesz lehetővé Arany 1850-ben publikált versére, amely könnyedén meggyőzheti arról az olvasót, miért is érdemes és szükséges visszatekinteni a jelen és a közelmúlt eseményei felől a távolabbi múltba.

Hasonló elvek mentén épül fel Kosztolányi *Aranysárkányának* „újraértelmezése” a korszak fegyverkezési formáinak, uralkodó normáinak ismeretében, ám például az a meglátás, amely szerint Novák Antal személye és nyelvi megnyilatkozásai egy hatalmi diskurzus autoritásához kötődnek, közel sem új keletű, ahogy azt a hivatkozások is alátámasztják. Itt is kiemelendő ugyanakkor, hogy Balogh nemcsak a már megjelent értelmezések vagy a filozófia irányából igyekszik kontextust adni a regénynek, de neveléstani kézikönyveket is felhasznál az értelmezési horizont bővítése érdekében.

Vannak azonban olyan tanulmányok is, ahol a történeti-kulturális témafelvetés némiképp fontosabb szerephez jut, mint maguk a példaként szolgáló alkotások. Az *Identitás és differencia között* című tanulmány az ember és állat közti különbséget tárgyalja az antropológiai differencia fogalmát középpontba helyezve, és egy konkrét példán, a kutyán keresztül értelmezi ennek irodalmi megnyilvánulásait. Kosztolányi Hattyú nevű kutyája két versben is a vizsgálat tárgyává válik, míg Balogh szerint a *Hattyú halálában* a költő „a modernitás előtt rendre megtagadott tulajdonságokkal, képességekkel ruházta fel” kutyáját, addig az embert „megfosztja bizonyos privilégiumaiól”; a *Hattyú kutyám...* kezdetű versben pedig már nemcsak egy kutya, „hanem az irodalmi kommunikáció lehetőségfeltétele és működtetője is” lesz. Ez utóbbi értelmezés, kiegészülve azzal a megközelítéssel, hogy a házat vigyázó kutya egyenesen Kerberosznak feleltethető meg, némiképp már túlzott belemagyarázásnak érződik, és a Babits kutyáját bemutatni szándékozó *Pesti éj* című vers sem biztos, hogy a legjobb választás volt az elmélet alátámasztására – szövegszerűen valóban megjelenik a kutya a versben, de a vers egészének ez csak egy nagyon kicsi részletét adja. Persze fontos megemlíteni, hogy Balogh érvelését mármár megkérdőjelezni sem lehet, annyira precízen és logikusan építi fel újszerű értelmezését.

Ugyancsak figyelemre méltó a tanulmányok közül a *Medvetánc* címet viselő, amely amellest, hogy József Attila „gyér recepciótörténettel” rendelkező címadó versét igyekszik megérteni („a medvetánc a költői öntáncolatás figurája”), és az értelmezést a kötet egészére is érvényessé tenni, a medve bukástörténetét is bemutatja. A *Betegségretorikák az 1930-as évek magyar költészetében* című tanulmányban ugyanakkor már valamelyest veszélyesebb vizekre evez Balogh, ugyanis mind Babitsnál, mind Kosztolányinál felveti a szerzők tényleges betegségeik felőli értelmezést, amelynek (szerencsére) hamar akadálya lesz a versek keletkezési dátuma és annak ténye, hogy ezek nem esnek egy-

be a költők „beteg korszakaival”. A tanulmány ezen túllendülve még Karinthy *Mindszenti litániáját* is tárgyalja, és ennek kapcsán érvényes megállapításokat tesz a rák magyarországi diskurzusairól. Karinthy a kötet utolsó tanulmányának is főszereplője lesz az *Így írtok ti* és a paródia kapcsán, és persze Ady messianisztikus szerepvállalásának is jut még némi hely, ám mindezen túlradó tudásnak bizonyítékaiként szolgáló szövegek közül az egyik legkellemesebb „meglepetés” mégis a Jókai Mór *Szegény gazdagok* című regényét megközelítő szöveg. Ez utóbbi ugyanis mindenféle kontextust a háttérbe szorítva igyekszik „nem átlépni a szöveg nyújtotta tudás határait”, és végig a regényben ténylegesen megjelenő pénz trópusán keresztül érvel amellest, hogy miért is nem azonosítható Fatia Negra és Hátzegi Lénárd alakja egymással.

A tanulmányok mindenféle kötetkompozíciótól mentesen Arany Jánostól indulnak, és (nem sorrendben, de időrendben) József Attiláig tartanak, ezzel pedig nagyjából pont ott érnek véget, ahol nagyon sok középiskolából kikerülő diák irodalmi ismerete is. Szegedy-Maszák meglátása szerint „mivel a múlt mindig tovább él, aligha szerencsés, hogy a magyar irodalmárok jelentős része enged a piac követelményeinek, és kizárólag jelenkori művekkel foglalkozik”, ám a múlt tisztelete és újrafelfedezése mellett aligha szerencsés a kortárs, de legalábbis a 21. századhoz közelítő alkotók „mellőzése”. Az olvasó ugyanis nemcsak azt akarja megérteni, hogy mi volt, de arra is kíváncsi, hogy mi van jelenleg körülötte, hogy például a közelmúlt betegségirodalma milyen változásokat mutat (Esterházy Péter, Keresztury Tibor, Szilasi László vagy éppen Danyi Zoltán írásaiban), vagy hogy az állatok emberi tulajdonságokkal való felruházásának helyét mikor és miért vette át – rövid pillanatokra – az állatok kínzásakor érzett élvezet (Nádas Péter, Borbély Szilárd egyes szövegeiben). (És hogy Balognak a kortársakról is van mondanivalója, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a néha-néha megjelenő kritikái.)

Elmarasztalni semmiképpen sem lehet Balogh Gergőt, hiszen az újraolvasásra buzdító „szabadegyetemi előadásokként” olvasható kötete számtalan módon gondolatébresztő, a megszokottól eltérő szempontok, összefüggések észrevételére sarkalló, egyes elméleteivel pedig hiánypótló. Ugyanakkor akinek már ilyen fiatal korában, pályája elején ilyen sok és lényeges mondanivalója van, annak a szakmai nyelven túl tanácsos lenne megtalálnia egy olyan hangnemet is, amellyel önmagát nem megtagadva, de sikeresen eljuthat azokhoz, akik vele együtt szeretnének gyakorlatozni – mind a múlt, mind pedig a jelen irodalmának megértése érdekében.